

ELEMENTE ALE DOCTRINELOR PARTIDELOR POLITICE DE EXTREMĂ DREAPTA DIN ROMÂNIA INTERBELICĂ

GUSTAV NICULESCU

Grupările politice atât de extremă dreapta cât și de extremă stânga din România interbelică au fost, parafrazându-l pe Gherea, “niște plante exotice”, deoarece ele nu au existat în România veche înainte de 1918. Extrema stângă, reprezentată de P.C.R. nu aducea nimic nou pe plan ideologic ea fiind doar difuzor al unor comandamente venite de la Moscova, printre care amintim ideea că România Mare ar fi un stat imperialist, format prin “cucerirea” mai multor “popoare”. Aceste “popoare” ar avea dreptul să lupte până la ieșirea lor din statul român. Această teză extrem de periculoasă pentru existența legitimă a României Mari, realizată prin atâtea sacrificii a făcut ca existența P.C.R. să constituie una dintre cauzele interne ale apariției partidelor de extremă dreapta.

Pe eșicherul politic românesc “autoritarismul a fost o apariție singulară și neașteptată, lipsită de rădăcini în tradiția politică a veacului al XIX-lea”¹.

În afara existenței P.C.R., alte cauze interne, românești, care au generat apariția extremei drepte pe scena politică au fost: marile reforme democratice dintre anii 1917-1923 printre care mai ales: votul universal și reforma agrară, care au adus la suprafață forțe sociale noi, ambițioase, mai ales din rândul micii burghezii și totodată au împins la periferia societății o parte a vechilor proprietari financiari domici să-și recapete vechile poziții economice și politice privilegiate, acum pierdute.

Neobișnuita întâlnire a acestor forțe sociale nemulțumite, un fel de reeditare a pe nedrept numitei “monstruoase coaliții” din timpul domniei lui Al.I. Cuza, a dat naștere Ligii Apărării Național-Creștine (L.A.N.C.) în 1923 care avea în frunte pe profesorul ieșean A.C. Cuza, nepot al domnului Unirii, iar la 24 iunie 1927, tot la Iași, Legiunii Arhanghelului Mihail, cunoscută după 1930 și sub denumirea de Garda de Fier și din 1935 de partidul Totul pentru Țară.

Legiunea avea în frunte pe un mic burghez cu origini etnice neromânești Corneliu Zelea (Zelinsky) Codreanu care avea rangul de Căpitan și era prezidată de un general în retragere, urmaș din vechii voievozi, și din împărații bizantini, Gheorghe (Zizi) Cantacuzino-Grănicerul, care ieșise din Partidul Conservator, partidul cel mai lovit de reforme.

În ceea ce privește baza de mase a extremei drepte românești mai mulți autori subliniază caracterul ei restrâns. Astfel Lucrețiu Pătrășcanu în lucrarea sa *Sub trei dictaturi* arată că “din toate clasele sociale precis conturate, numai mica burghezie - ea însăși un amalgam de existență, profesioniști și ocupații diverse - se găsea în mare

¹ Vlad Georgescu, *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre*, București, 1992, p. 208.

măsură prezentată în organizațiile gardiste. Alături de ea și apropiată ei precumpăneau elemente care nu aveau o situație economică de sine stătătoare, cum sunt salariații neproletari de toate felurile, o parte din liberii profesioniști cu profesii minore”².

Dacă L. Pătrășcanu ca membru al P.C.R. poate fi suspectat de oarecare lipsă de obiectivitate în analiza extremei drepte românești (de pildă el trecea marea influență pe care Legiunea a avut-o în rândul studențimii), sunt semnificative cuvintele lui Nichifor Crainic (Ioan Dobre), unul dintre mentorii ideologiei L.A.N.C. și al Legiunii, rostite în 1934 : “noi am fost întotdeauna puțini. O parte din foștii camarazi de condei ne-au părăsit”³

Aprecieri referitoare la lipsa bazei de mase ale extremei drepte românești, făcea și Horia Sima, înlocuitorul la comanda Legiunii a lui C. Zelea-Codreanu. Astfel în 1940 el interzicea manifestație de stradă gardiștilor în București, deoarece ele “au o ținută inferioară celei din trecut”⁴, aceasta și datorită loviturilor pe care regele Carol al II-lea le-a dat Legiunii în anii 1938-1940.

Aprecierile referitoare la lipsa bazei de mase, cel puțin al Legiunii, conțin în ele un paradox, deoarece nu explică cum, la numai zece ani de la apariție, la alegerile din 1937 Legiunea, ascunsă sub titulatura partidul Totul pentru Țară obținea 15% din voturi și locul al treilea după P.N.L. și P.N.Ț.

Se dovedea încă o dată că nu cantitatea este importantă ci felul în care o formațiune politică reușește la un moment dat să răspundă unor necesități vitale ale societății.

Pentru a explica această afirmație îndrăznească față de extrema dreaptă românească, se impune să încercăm a trece în revistă și cauzele externe, contextul internațional, care au generat apariția L.A.N.C. și a Legiunii în România interbelică.

O astfel de analiză nu s-a făcut decât sumar și după opinia noastră unilaterală în literatura de specialitate, unde doar ascensiunea în Europa a Italiei fasciste și mai ales a Germaniei naziste ar fi generat formarea extremei drepte și în România.

Desigur că nu se poate nega influența pe care mai ales Germania nazistă, devenită după 1933 odată cu venirea lui Hitler la putere factorul cel mai dinamic în politica continentală, a avut-o asupra extremei drepte românești. Beneficiind de o forță militară considerabilă, dar mai ales lipsa de reacție a Angliei și Franței, aliatele României din cadrul Antantei, Germania și-a putut permite să revizuiască tratatele de pace și granițele stabilite prin sistemul de la Versailles după bunul său plac.

Dar și această interpretare ni se pare unilaterală pentru simplul fapt că extrema dreaptă a apărut în România destul de mult înainte de 1933. Cu alte cuvinte, geneza ei și a doctrinelor sale trebuie căutată într-o evoluție internațională mai îndelungată a statului român. O astfel de încercare, după cunoștințele noastre, nu s-a mai făcut în cercetarea istorică românească.

² L. Pătrășcanu, *Sub trei dictaturi*, București, 1970, p.214-215.

³ *Istoria filozofiei românești*, vol.II. București 1980, p. 681.

⁴ A. Simon. *Regimul politic în România – septembrie 1940-ianuarie 1941*, București, 1976, p. 291

Aliată cu Rusia țaristă, România a încheiat victorioasă războiul împotriva Imperiului Otoman de la 1877-1878, realizându-și un vechi deziderat, independența de stat. Deși învingătoare în război, România "a pierdut pacea"⁵

Deși prin convenția încheiată la 4 aprilie 1877, la București cu statul Român, Rusia se angaja "a menține și a apăra integritatea actuală a României"⁶, ea anexa în urma tratatelor de pace de la San Stefano și Berlin cele trei județe din sudul Basarabiei: Cahul, Bolgrad și Ismail, aparținând statului român. Prin acestea Rusia controla gurile Dunării, iar presiunea ei asupra României pe plan economic și militar devenea de nesuportat⁷.

Se impunea ca statul român să găsească de urgență un mare aliat care să-i garanteze granițele. În 1883 România adera la o alianță ciudată, dar care s-a dovedit benefică pentru statul român asigurându-i existența până la primul război mondial. Este vorba de alianța cu Puterile Centrale, ciudată deoarece unul dintre aliați era Austro-Ungaria care stăpânea Transilvania și Bucovina, teritorii românești, dar și profitabilă pentru România prin prezența Germaniei, cel mai dinamic stat al Europei timpului, cu care România nu avea granițe comune și nici probleme teritoriale, iar dinastia aflată în fruntea statului român era o ramură a casei domnitoare germane. La rândul său Germania era interesată de resursele naturale și umane ale României, de poziția strategică pe care țara noastră o reprezenta⁸.

În condiții în care nu fac obiectul lucrării noastre România, interesată de realizarea Marii Uniri, aderă la 4 august 1916 la o altă alianță politico-militară Antanta, a cărei principali membri erau Anglia și Franța. Antanta recunoaște drepturile legitime ale României asupra Transilvaniei și Bucovinei și promitea ajutor în tehnică de luptă, venirea imediată a trupelor ruse în sprijinul celor românești, precum și o ofensivă la Salonic care să blocheze trupele bulgare și turce care ar fi putut ataca România din sud.

Nici una dintre promisiunile Antantei nu a fost finalizată, fapt care a dus la dezastrul armatei românești în 1916 și la ocuparea a două treimi din teritoriul României de către inamic. Anglia și Franța nu au acordat sprijinul României nici după ce la 3 martie 1918 Rusia Sovietică încheia cu Puterile Centrale pacea de la Brest-Litovsk, lăsând România singură pe frontul de răsărit. Ca urmare Germania a trebuit să suporte consecințele păcii "odioase", "punice" din 24 aprilie 1918 prin care Puterile Centrale impuneau condiții înrobitoare statului român.

În noile condiții de la sfârșitul anului 1918 când Puterile Centrale sufereau înfrângeri decisive, România și-a realizat prin forțe proprii Marea Unire. La Conferința de pace de la Paris, în cazul României s-a repetat istoria de la Congresul de pace de la Berlin din 1878. Marile puteri ale Antantei, aliatele României: S.U.A.,

⁵ Gh. Platon, *Istoria modernă a României*, București, 1985, p.374.

⁶ *Culegere de texte din Istoria României*, București 1979, p. 95.

⁷ Gh. Platon, *Istoria românilor. Epoca modernă*, Chișinău, Galați, 1992, p. 91.

⁸ *Ibidem*, p. 123.

Marea Britanie și Franța nu au respectat drepturile statelor mici, constituindu-se, după expresia lui Ion I. C. Brătianu într-un „Tribunal pentru a hotărî soarta tuturor”⁹

Sistemele tratatelor de pace de după primul război mondial confirma de drept ceea ce de fapt poporul român realizase prin eroismul său: România Mare. O Românie Mare care avea însă o poziție geo-strategică defavorabilă fiind așezată între state revizioniste: Ungaria, Bulgaria și mai ales Rusia Sovietică, care nu a recunoscut niciodată granița de est a statului român. Din nou ca și la 1878 România nu avea un marea aliat care să-i garanteze granițele. De abia în aprilie 1939 când războiul era foarte aproape Anglia și Franța acordau garanții privind independența României, „dar nu și integritatea teritorială a țării”¹⁰ (sublinierea noastră N.G.)

Ca urmare România a suferit dezastrul teritorial din 1940. (De altfel foștii aliați din Antanta și-su continuat politica de abandonare a statului român și după 1945 când țara noastră a intrat în sfera de influență sovietică).

Revenind la situația României în perioada interbelică s-au făcut auzite tot mai insistent voci ale politicianilor aparținând extremei drepte care cereau revenirea spre o alianță cu vechiul nostru garant Germania și deasemenea cu Italia, alternativă care în locul orientării antantofile ar fi asigurat integritatea României Mari.

C. Zelea Codreanu declara în 1937: „Sunt contra marilor democrații ale Occidentului la 48 de ore după biruința mișcării legionare, România avea o alianță cu Roma și Berlinul”¹¹.

Ideea apropierei României de Germania cu alternativă a păstrării granițelor României Mari apăruse mai înainte chiar la Nicolae Titulescu, campionul apropierei față de puterile Antantei.

După relatarea ambadorului german la Paris Hoesch din 5 februarie 1928 Titulescu declarase: „Este un fapt că dintotdeauna Germania a înțeles cel mai bine România (sublinierea noastră N.G.) unde a jucat un rol de prim rang”¹².

Spre sfârșitul anului 1933 von Schulenburg, ministrul Germaniei la București arăta într-un raport către ministrul de externe de la Berlin von Neurath, că Titulescu nutrește „convingerea foarte fermă (sublinierea noastră N.G.) că, în propriul ei interes România ar trebui să întrețină cele mai bune relații cu Germania este cu atât mai ușoară pentru România cu cât între cele două țări nu există vreun punct de fricțiune. Numai problema revizuirii (tratatelor de pace n.n.) nu se poate aștepta Germania să afle România alături de dânsa”¹³, poziție care coincidea cu cea a extremei drepte românești.

Această orientare a contribuit la succesul partidului „Totul pentru Țară” la alegerile din noiembrie 1937 (dublată și de prevederile sociale multe demagogice din

⁹ I. Agrișorai, *Istoria Românilor. Epoca Contemporană*, Chișinău-Galați, 1992, p. 71.

¹⁰ Vlad Georgescu, *op.cit.*, p. 226.

¹¹ *Ibidem*, p. 212.

¹² D. Hâncu, Nicolae Titulescu, în *Magazin Istoric*, septembrie 1996, p. 58.

¹³ *Ibidem*, p. 59.

platforma electorală a legionarilor) și totodată la insuccesul P.N.L. și P.N.Ț. care se orientau în continuare spre o alianță cu statele forței Antante.

În lipsa unui aliat puternic care să garanteze granițele României Mari, în afara preconizatei alianțe cu Germania și Italia, extrema dreaptă românească care poate fi acuzată de multe, dar nu și de lipsă de patriotism, vedea ieșirea din criză pe calea realizării unei unități românești bazată pe vechile virtuți strămoșești. În această direcție, ideologia extremei drepte s-a bazat pe două doctrine: „gândirismul” și „trăirismul”. Mentorul „gândirismului” a fost Nichifor Crainic (Ioan Dobre) redactorul revistei *Gândirea* apărută la Cluj la 1 Mai 1921 și mutată la București în 1924 unde a existat până în 1944¹⁴

La *Gândirea* au colaborat și mari oameni de cultură printre care Emil Cioran și D. Stăniloae. Ideologul „trăirismului” a fost Nicolae (Nae) Ionescu profesor de filozofie la Universitatea din București care a făcut parte de la început din gruparea legionară.

„Gândirismul” a fost principala rădăcină a „trăirismului” care apare după 1930¹⁵. Cele două doctrine politice au preluat elemente atât de fascismism, cât și de la național-socialism, printre care statul de tip totalitar, idolatrizarea șefului suprem, rasismul, antisemitismul¹⁶

De asemenea cele două doctrine românești au aderat la anticomunismul fasciștilor italieni și naziștilor germani, pericolul comunist fiind de altfel unul dintre principalele motive ale apariției extremei drepte românești¹⁷

Originalitatea „gândirismului” și „trăirismului” constă în ortodoxismul lor văzut ca o trăsătură esențială a poporului român pe care se putea baza unitatea națională atât de necesară pentru păstrarea integrității României Mari.

Spre deosebire de cele două ideologii românești ortodoxiste fascismul italian a păstrat bune legături cu biserica catolică, iar nazismul german a fost ateu înlocuind cultul divinității cu divinizarea lui Hitler și cu mitul poporului ales, a „rasei superioare aeriene”. Pentru Nae Ionescu ortodoxia face parte integrantă din ființa noastră națională¹⁸, iar N. Crainic considera pe bună dreptate că „peste pământul care am învățat să iubim noi vedem arcuindu-se covîntul de azur al Bisericii ortodoxe. *Noi vedem substanța acestei biserici amestecată cu substanța etnică*”¹⁹ (sublinierea noastră N.G.)

Din păcate aceste idei au degenerat însă uneori în excese. Legionarii de pildă au încercat impunerea ideii unei relații privilegiate între națiunea română și Dumnezeu, poporul român fiind „un popor ales” ceea ce înseamnă o erezie din punct de vedere teologic și creștin²⁰

¹⁴ D. Micu, *Gândirea și gândirismul*, București, 1975, p. 111.

¹⁵ Gh. Vlăduțescu, *Trăirismul*, București, 1967, p. 226.

¹⁶ vezi Evelyne Pisier, *Istoria ideilor politice*, Timișoara, 2000, p. 276-277.

¹⁷ Mihail M. Andreescu, *Regimurile totalitare din Europa*, în *Studii și articole de istorie*, LXV. București, 2000, p. 70-71.

¹⁸ Nae Ionescu, *Roza vânturilor*, București, 1937, p. 35.

¹⁹ D. Micu, *op.cit.*, p. 90.

²⁰ Dan Pavel, *Legionarismul*, în vol. *Doctrine politice*, Iași, Editura Polirom, 1998, p. 223.

Pentru Nae Ionescu catolicii nu sunt buni români, deoarece "în chip natural istoricește românii sunt în marea lor majoritate ortodoksi... și în definiția națiunii române intră ca notă respectiv componentă esențială ortodoxia. A fi român, "un bun român", român pur și simplu înseamnă a fi ortodox, sau rămâi român și atunci catolicismul tău nu e realitate, sau devii catolic și atunci nu mai ești român"²¹.

Pentru gândinistul Grigore Popu minoritarii de altă origine etnică decât românii cu "tendințe centrifugale" care ar fi dăunat unității statului român: "în timp ce ochii albaștri ai sașului sunt tulburați de vedenii din Țara Rinului, iar sângele aprig al ungurului nechează după cuprinsul stepei, românul crede organic în plaiul său, în ritmul legănat al doinei"²².

Este de remarcat că ideile centrifugale ale unor minorități nu erau departe de realitate, mai ales în cadrul Partidului Maghiar din România creat în 1922 sub președenția baronului Ioszika Samuel și care nega ideea de stat unitar românesc, cerând dreptul minorităților la autodeterminare până la ruperea lor de România Mare, idee rapid speculată de Comintern și afirmată prin glasul supus al P.C.R.

Această atitudine a stârnit reacția imediată, patriotică, a legionarilor. Astfel în 1933 M. Stelescu declara: "Organizația noastră (Garda de Fier n.n.) este o organizație anticomunistă, născută tocmai din cauza pericolului acestui comunism pe care l-am văzut în această țară și de aceea *am pornit la luptă ca să oprim acest marș al comunismului* (sublinierea noastră N.G.)"²³.

Născute din dorința generoasă de a apăra în vremuri tulburi România Mare, partidele de extremă dreapta au păcătuit uneori prin excese, violență și extremism. Naționalismul lor a început benefic s-a transformat în unele cazuri în rasism, șovinism, antisemitism. Este însă de remarcat faptul că aceste excese au fost criticate sever încă în epocă chiar de către membrii ai extremei drepte, fapt care ne demonstrează încă o dată că extremiștii nu trebuie tratați în bloc și etichetați fără discernământ. Astfel N. Crainic s-a desolidarizat de crimele legionare spunând: "Ucigând un om ai lovit chipul lui Dumnezeu din el și cum chipul lui Dumnezeu e același cu toți oamenii ai lovit în însuși chipul lui și în tine însuși?"²⁴.

Excesele și brutalitățile unei părți ale extremei drepte românești, în primul rând al legionarilor au fost niște excepții în societatea interbelică românească ancorată profund în valorile democratismului și ale umanismului. Cu toate acestea încercarea grupărilor politice de extrema dreapta de a păstra prin redeşptarea virtuților românești străvechi integritatea României Mari amenințată atât din interior cât și din exterior, rămâne în ciuda naționalismului și a exceselor sale demnă de a fi amintită.

Istoria extremei drepte românești din perioada interbelică trebuie rescrisă "fără ură și părtinire"

²¹ Nae Ionescu, *op.cit.*, p. 205-206.

²² G. Popu, *Transilvănie și panromânism*, în *Sfarmă Piatră*, nr.1 din 14 nov. 1935.

²³ *Împotriva fascismului*, București, 1971, p. 59.

²⁴ D. Micu, *op.cit.*, p. 245.